

Από άλλη οπτική

Μια Κουβέντα Γύρω από την Εκπαίδευση:

Χιλιάδες Θέματα, Χιλιάδες Συνδέσεις;

Άννη Βασιλείου*
Βαρβάρα Ρεκλείτη**

***Βλέπε στο τέλος του άρθρου**

****Ψυχολόγος**

Τον Μάιο του 2008 κάναμε μια συζήτηση γύρω από την εκπαίδευση. Μέσα από αυτή την κουβέντα αναδύθηκαν πολλά θέματα και προβληματισμοί που θελήσαμε να μοιραστούμε με τους αναγνώστες του Ανοιχτού Σχολείου. Με μεγάλη προσπάθεια, για να μην αδικήσουμε αυτά που ειπώθηκαν, χωρίσαμε την κουβέντα μας σε τρία κομμάτια. Τον Οκτώβριο του 2009 το Ανοιχτό Σχολείο φιλοξένησε το πρώτο μέρος της κουβέντας μας με τίτλο «Ο Εμφυχωτής Εκπαιδευτικός», τον Ιανουάριο του 2010 φιλοξένησε το 2^ο μέρος με τίτλο «Από την προσωπική ανάπτυξη στη συνεργασία» και τώρα σας παραθέτουμε το τρίτο και τελευταίο μέρος. Με αυτό το κομμάτι ολοκληρώνεται ένα ταξίδι που ξεκίνησε με τον άνθρωπο εκπαιδευτικό, εξερεύνησε την έννοια της συνεργασίας στην εκπαίδευση – και όχι μόνο – και κλείνει με τον εκπαιδευτικό ως το άτομο που αφουγκράζεται τις ανάγκες του πλαισίου και επιτρέπει στους μαθητές να ανακαλύψουν τις δικές τους λύσεις.....

.....**B: Έχουμε αγγίξει χιλιάδες θέματα, έτσι;**

A: Χιλιάδες, ναι! Έχω πάντα μια αίσθηση σε τέτοιες κουβέντες - όπως αυτή που κάνουμε τώρα μεταξύ μας - αν ακολουθήσεις τη ροή της κουβέντας στα επιμέρους θέματα που αγγίζει, όσο σκόρπια κι αν μοιάζουν αρχικά, ανακαλύπτεις τελικά ότι συνδέονται πάρα πολλά πράγματα μεταξύ τους. Αν πάρεις παράδειγμα τα όσα μόλις κουβεντιάσαμε, κάπου χάνεται η διαχωριστική γραμμή μεταξύ της εκπαίδευ-

σης και της μετεωρολογίας!

Μια δημιουργική κουβέντα μοιάζει με την ψηλάφηση ενός ολογράμματος. Μοιραία θα σε φέρει σε συνθέσεις, καθώς φωτίζεις όλο και περισσότερο κομματάκια του παζλ. Αυτό είναι που ενθουσιάζει και τον μαθητή σε ένα καλό project, σε μια καλή μέρα μέσα στην τάξη. Γυρνάει στο σπίτι γεμάτος, και όταν τον ρωτάει ο γονιός του «τι κάνατε σήμερα;» απαντάει ενθουσιασμένος «όλα, όλα τα κάναμε! Δεν μπορώ να σου πω και τι ακριβώς κάναμε, αλλά ήταν τέλεια!»

B: ...Νομίζω ότι τα παιδιά ενθουσιάζονται όταν και εγώ, που τους διδάσκω, είμαι ενθουσιασμένη. Αν είμαι αδιάφορη ή βαριέμαι, δεν θα ενθουσιαστούν...

A: Έχεις πάρα πολύ δίκιο. Πρόσφατες νευροφυσιολογικές έρευνες δείχνουν ξεκάθαρα ότι έχουμε απ' τη φύση μας την ικανότητα σύνδεσης μεταξύ μας. Διαθέτουμε εξειδικευμένους νευρώνες έτσι ώστε να *καθρεφτίζουμε* ο ένας τον άλλο. Έτσι, για παράδειγμα, όταν ένας χασμουριέται στο δωμάτιο, χασμουριόμαστε όλοι. Το γέλιο είναι κολλητικό. Νιώθουμε τη συγκίνηση του άλλου γιατί έχουμε την ικανότητα της ενσυναίσθησης. Τη δυνατότητα να προσεγγίζουμε το βίωμα του άλλου. Όταν χαμογελάς σ' ένα μωρό, χαμογελάει κι αυτό. Εναρμονίζομαστε μεταξύ μας, ακόμα και στο επίπεδο της φυσιολογίας μας. Όταν ενθουσιάζεται κάποιος λοιπόν, είναι κολλητικό.

Ζούμε σ' ένα πεδίο σχέσεων και λειτουργούμε σαν μαγνήτες μεταξύ μας. Με την εξέλιξη της νευροφυσιολογίας, σήμερα, μιλάμε για *φαρμακευτικές και τοξικές σχέσεις*, όχι μόνο στο ψυχοκοινωνικό επίπεδο αλλά και στο επίπεδο της φυσιολογίας μας.

B: Όλη αυτή η συζήτηση με ξεκουράζει, μου κάνει πολύ νόημα. Έχω την αίσθηση ότι αρχίζουν και κολλάνε κομμάτια του παζλ. ...

A: Συμφωνώ. Νιώθουμε μια *ξεκούραση* όταν ο καθένας μας *θυμάται* - μέσα απ' όσα ενθουσιάζουν τον ίδιο - και φέρνει το δικό του κομμάτι μέσα στο πεδίο...

B: Όντως, πολλές φορές έχω δει πάνω στη διαφωνία να βγαίνει το πιο δημιουργικό κομμάτι... τι κρίμα που στις μέρες μας πολλές φορές νοιώθουμε εγκλωβισμένοι... Σκέφτομαι ότι συχνά ακούω από τους εκπαιδευτικούς να λένε «θέλω να συνεργαστώ, αλλά στο σχολείο όπου είμαι είναι όλοι αδιάφοροι»... Τι σπουδαία κομμάτια που χάνουμε επειδή κάπου εγκλωβιζόμαστε...

A: Έχεις πολύ δίκιο. Αγγίζεις κι ένα σημαντικό θέμα εδώ - και ξέρεις, είναι σκληρό το ότι δεν λέγεται, ίσως το να ειπωθεί θα ήταν πολύ χρήσιμο - Είμαστε συχνά *κακοποιημένοι* μέσα στο επάγγελμα του εκπαιδευτικού. Υπάρχει πολύς πόνος και πολύς δίκαιος θυμός ο οποίος δεν έχει που να εκφραστεί. Δεν αρκεί να εκφραστεί στο δρόμο, στην πορεία. Έχουμε ανάγκη ως άνθρωποι να συνομολογήσουμε τις τεράστιες απαιτήσεις που έχει η κοινωνία από έναν εκπαιδευτικό.

Πολλές φορές, μέσα στην απόγνωσή μας, αποποιούμαστε τη δικιά μας ευθύνη. Καταρχήν, ενώ όλοι έχουμε ευθύνη για την κοινωνική ζωή ενός παιδιού, τα περιμένουμε όλα από έναν εκπαιδευτικό. *Τι είδους συνθήκη*, όμως, του δημιουργούμε - ως κοι-

ωνία - για να μπορέσει να κάνει αυτό που ονειρευόμαστε;

Είναι αλήθεια ότι σ' αυτό το ζήτημα η φωνή του εκπαιδευτικού δεν έχει πολλές διεξόδους να ακουστεί. Ούτε μέσα στη σχολική κοινότητα, ούτε μέσα στην ευρύτερη ανθρώπινη κοινότητα που πλαισιώνει το σχολείο, ούτε μέσα στην ίδια την εκπαιδευτική κοινότητα ή τους κρατικούς θεσμούς.

Αν καταρχήν δεν ακούσουμε τον πόνο των εκπαιδευτικών, που είναι εγκλωβισμένοι μέσα στις σημερινές συνθήκες του έργου που καλούνται να κάνουν, δεν μπορούμε να περιμένουμε δημιουργικότητα. Τι δημιουργικότητα να περιμένεις, όταν το κλείσιμό μου - αν είμαι εγώ εκπαιδευτι-

κός - πηγάζει από μια αίσθηση απελπισίας;

Η φωνή της απελπισίας μπορεί να μοιάζει κάπως έτσι: "...και να μιλήσω για όσα βιώνω, τι θα γίνει; Άντε και τα είπα, θα γίνω ακόμα πιο χάλια. Άσε, δεν πειράζει καλύτερα. Και τι να τα πω, λες και δεν τα ξέρει ο συνεργάτης μου; Τα ίδια περνάει, χρειάζεται να τα πούμε; Κανένας δεν μας καταλαβαίνει. Οι γονείς μας καταλαβαίνουν; Οι μαθητές μας καταλαβαίνουν; Οι σύμβουλοι μας καταλαβαίνουν;"

B: ...και τι μπορείς να πεις στον εκπαιδευτικό για να τον στηρίξεις ;

A: Όποτε έχω υπάρξει σε τέτοια ατμόσφαιρα, καταρχήν μέσα μου σωπαίνω και αφουγκράζομαι. Η λεπτή ισορροπία βρίσκεται στο πόσο θα με ρουφήξει η απελπισία, και - επειδή έχω ένα ρόλο - τι θα το κάνω;

Έχουν υπάρξει φορές, στα πλαίσια ενός εκπαιδευτικού σεμιναρίου που με ρούφηξε τόσο η ατμόσφαιρα που έβαλα τα κλάματα - εκεί, μπροστά σε όλους. Αναρωτιόντουσαν όλοι, "τι έπαθες;";, δεν ήταν ενή-

μεροι για τον πόνο πίσω από την απελπισία και μερικοί ένιωθαν ένοχοι εκείνη τη στιγμή: "Ωχ, την κακοποιήσαμε". Μέσα από τέτοιες δύσκολες εμπειρίες έχω γίνει λίγο σοφότερη, και συνήθως όταν ακούω κάτι που νιώθω ότι από κάτω έχει απελπισία, λέω μέσα μου: "Εδώ το πάτημα μου να είναι ελαφρύ." Στόχος μου γίνεται να δώσω χώρο στη φωνή της απελπισίας, να μπορέσει η ίδια η ομάδα να εκφραστεί και να έρθει σε επαφή και συναλλαγή με τον πόνο.

Στο πεδίο της επικοινωνίας που δημιουργεί η ίδια η διεργασία ομάδας, κάτι γίνεται όταν δοθεί χώρος να ακουστούν οι διάφορες φωνές. Ξέρεις, πολλές φορές νιώθω ότι είναι λίγο σαν το κύμα στην ακροθαλασσιά. Πάει, πάει, πάει, και εκεί που εξαντλείται η κίνηση σε μία κατεύθυνση, αρχίζει να τραβιέται πίσω. Μοιάζει παράδοξο, αλλά ο δρόμος για μία *αλλαγή κατεύθυνσης* μπορεί να πηγάζει απ' το ξεδιπλωμα και την ολοκλήρωση της αντίθετης κατεύθυνσης.

Η απελπισία μπορεί να γίνει πολύτιμη πηγή ενέργειας - για την ομάδα που φέρει τη δυνατότητα αλλαγής μέσα της - όταν αντί για να την σωπάσεις, να την αντιμετωπίσεις, να την ξεφορτωθείς, έχεις στόχο να την ακούσεις, να τη χωρέσεις, να την αποδεχτείς ως μία έγκυρη φωνή του πεδίου .

Να σου δώσω ένα συγκεκριμένο παράδειγμα απ' όσα λέει μια ομάδα εφήβων - οι οποίοι φτάνουνε ν' αγγίζουμε πολύ γρήγορα την απελπισία και μπορούν να την εκφράσουν ευκολότερα από εμάς τους ενήλικες. Αφομοιώνοντας τα βιώματα ενός κύκλου συναντήσεων, λένε: «... στην αρχή ήμασταν σαν σπόροι που μας έφεραν εδώ οι γονείς μας, και η κυρία (η εμπυχώτρια) μας μεγάλωσε σε δέντρα. Μήπως γίναμε ελαφριά δέντρα; Είναι δυνατός ο σπόρος και το δέντρο; Όμως *εμείς* βγάζουμε τις ρίζες, *έχουμε κι εμείς ευθύνη*. Κάτι πήραμε από αυτή την ομάδα, και ας μη ξέρουμε ακριβώς τι. Γίναμε πιο ευαίσθητοι, πιο δυνατοί.»

B: Βγαίνει λίγο η απελπισία, αλλά

μετά μόνοι τους ηρεμούν τον εαυτό τους...

A: ...και χωρίς να ωραιοποιούν τα πράγματα. Οι έννοιες της ευαισθησίας και της δύναμης αλληλοσυμπληρώνονται αντί να αλληλοακυρώνονται. Εδώ, οι νέοι εμπειρέχουν και κρατάν ζωντανό ένα προβληματισμό γι' αυτό που γίνονται. Συνειδητοποιώντας ότι *εμείς βγάζουμε τις ρίζες*, βλέπουν τον εαυτό τους ως ζωντανή διεργασία, που δεν είναι αδιέξοδη.

B: Έτσι όπως σε ακούω είναι σαν η απελπισία να είναι και εργαλείο. Δεν είναι κάτι το οποίο πρέπει να το δουλέψουμε για να φύγει. Είναι κάτι το οποίο πρέπει να δούμε πως θα το αξιοποιήσουμε και τι θα το κάνουμε...

A: ... και ούτε καν *τι θα το κάνουμε* γιατί μέσα απ' αυτόν τον τρόπο σκέψης - *να το αντιμετωπίσω* - πάλι ενοχοποιείς, πάλι το βλέπεις σαν πρόβλημα. Ενώ σαν

εργαλείο - είναι σαν καράβι, σε ταξιδεύει...

Νιώθω ότι μιλάμε για μια αλλαγή στάσης που πηγάζει από έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης απέναντι σ' αυτά που μας δυσκολεύουν περισσότερο, όπως είναι για παράδειγμα η αίσθηση της απελπισίας. Είναι χρήσιμο πιστεύω ν' αναρωτηθούμε, *ποιες συνθήκες* είναι αυτές που σήμερα θα μας επιτρέψουν να αλλάξουμε οπτική, να αποκτήσουμε μια νέα αντίληψη;

...Ας πούμε ότι βρισκόμαστε στο κτήμα όπου ζω, και θέλω να σηκωθώ από δω που κάθομαι, να πάω να ποτίσω ένα φυτό που βρίσκεται στα δέκα μέτρα από μας. Αν διανύσω την απόσταση με πολύ αργά βήματα - τόσο που να μου επιτρέπεται να παρατηρώ στο κάθε μου βήμα το καθετί που βρίσκεται κάτω απ' τα πόδια μου - θα συνειδητοποιήσω ότι βήμα δεν μπορώ να κάνω χωρίς να πατήσω πάνω σε κάτι στο δρόμο μου. Μα θα είναι ένα μυρμήγκι, ένα αγριόχορτο, παντού υπάρχει ζωή.

Κάτω απ' αυτή την οπτική, αποκτώ την ενημερότητα ότι είναι ανάγκη ο βηματισμός μου να είναι ελαφρύς, να μην κάνω άστοχες κινήσεις εδώ κι εκεί - ότι κοστίζουν ζωή. Μαθαίνω κάτι για τα οικοσυστήματα και την οικονομία - αυτό που σήμερα ονομάζουμε *πλα-*

νητικό αποτύπωμα μιας παραγωγικής πράξης. Μαθαίνω για το δικό μου *ενεργειακό αποτύπωμα* - πόση ενέργεια απορροφούν οι πράξεις μου και πόση παράγουν; Ποιο είναι το ισοζύγιο των πράξεών μου; Το ζειν - ως διεργασία - επιτρέπει στα διάφορα όντα να αξιοποιούν την ενέργεια - την ίδια τη ζωή - το ένα του άλλου...

B: ... αρκεί να προσφέρεις αντίστοιχα κάτι...

A: ... αντίστοιχα, ναι. Συν-εξελίσσονται όλα, αλληλένδετα μεταξύ τους, σε κύκλους ζωής και θανάτου. Στον βαθμό που ζούμε αποκομμένοι από το περιβάλλον μας - ανθρώπινο και φυσικό - δεν το αντιλαμβανόμαστε αυτό.

Γύρω μας, πολλές ανθρώπινες κοινότητες - που υπάρχουν αιώνες πάνω στον πλανήτη - βιώνουν καθημερινά αυτή την αντίληψη. Τη στιγμή που σκοτώνουν κάτι, ή συλλέγουν καρπούς για να θραφούν, φτιάχνουν μια συνθήκη μέσα τους όπου επαναλαμβάνουν ξανά και ξανά την υπόσχεση να φροντίσουν για τη συνέχεια του συγκεκριμένου είδους. Να φροντίσουν για τις συνθήκες που εξασφαλίζουν ότι θα υπάρχει στο μέλλον.

Έτσι, πολύ σοφά εξασφαλίζουν το δικό τους καλό -

ότι θα υπάρχει τροφή για την δικιά τους κοινότητα και αύριο - ενώ ταυτόχρονα θυμίζουν στον εαυτό τους την αλληλεξάρτηση. Σ' αυτή τη συνθήκη, ο άνθρωπος λέει: "τρώω ένα ψάρι σήμερα και αναλαμβάνω την ευθύνη να φροντίσω έτσι ώστε να μπορούν τα ψάρια να ζουν στον τόπο. Δεν χρειάζεται να θεσπίσει νόμο προστασίας

του περιβάλλοντος, γιατί η ενημερότητα πηγάζει από την αντίληψή του. Η ίδια η αντίληψη φτιάχνει τη συνθήκη απ' όπου πηγάζει στη συνέχεια η πράξη του. Δεν νοείται καν η ρύπανση. Δεν χωράει ως επιλογή. Δεν θα του περάσει καν απ' το νου, γιατί νοεί την αλληλεξάρτηση ως βίωμα.

B: Στο τεύχος

112 του Ανοιχτού Σχολείου είχε μπει ένα άρθρο του Κάπρα. Ε! όλη η συζήτησή μας γυρίζει γύρω από αυτό το άρθρο, και πιο συγκεκριμένα γύρω από το όρο οικολογική εγγραματοσύνη (ecoliteracy) - που είναι η ικανότητα να ανάγνωρίζουμε τις βασικές αρχές του φυσικού περιβάλλοντος και να ζούμε αναλόγως.

A: Αυτό είναι, και νομίζω ότι εκεί φτάνουμε ακριβώς λόγο της εξέλιξης. Η ζωή αγαπάει την εξέλιξη, τη δέσμευσή μου να εξελιχθώ απέναντι σε αυτό που μπορώ, να καταθέσω την προσπάθειά μου. Αυτό είναι βάλασμο για την ζωή.

B: Αυτά μου φέρνουν στο μυαλό το Δεκέμβριο του 2008, όταν μετά το θάνατο του Αλέξη οι νέοι σ' όλη την Αθήνα ξεσηκώθηκαν. Αν επιλέγαμε να μην δούμε κριτικά την απελπισία που εκφράζανε οι νέοι, αν θέλαμε να την "ακούσουμε", τι πιστεύεις ότι θα έπρεπε να κάνουμε;

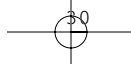
A: Καταρχήν, με το γεγονός ότι παράγεις αυτόν τον προβληματισμό, ήδη το έχεις κάνει. Και τίποτα άλλο να μην κάνεις.

B: Τι εννοείς;

A: Αναρωτήσου, πως θα είναι το σώμα σου, τα συναισθήματά σου, το μυαλό σου, αν προβληματίσεις; Δεν θα νιώθεις σε σύγχυση; Αυτή τη σύγχυση θέλουν να δούνε οι έφηβοι. Να σε δουν να την εκφράζεις και να την χωράς. Να μπορείς να πεις: "Είμαι σε σύγχυση, δεν έχω απαντήσεις, και εμπιστεύομαι την ίδια την ομάδα, ότι εσείς θα συνθέσετε τις απαντήσεις. Όμως ξέρω τον τρόπο να τις αναζητήσετε. Έχω το εργαλείο για να δημιουργήσω ένα πεδίο μέσα στο οποίο θα προβληματιστείτε και θα δημιουργήσετε κάτι που με ξεπερνάει, σαν γενιά. Πάντα θα με ξεπερνάει σαν γενιά. Αν είναι σωστό για την ζωή, θα με ξεπεράσει."

Πώς νιώθω όταν σκέφτομαι ότι θα ξεπεραστεί η αντίληψη, η κοινωνική πρόταση της γενιάς μου; Πόσο ενθαρρύνουμε τη νεότερη γενιά να μας ξεπεράσει; Πόσο αξιοποιούμε τη δική μας ισχύ προς αυτήν την κατεύθυνση; Πώς χτίζουμε αληθινή συνδιαλλαγή με τη νέα γενιά;

Δεν θα συμβεί από μόνο του. Αν γινόταν από μόνο του δεν θα ήταν γεμάτη συνθήματα η Αθήνα το Δεκέμβρη του 2008. Δεν θα επαναλαμβανόταν συνέχεια το *βασανίζομαι* στους τοίχους του κέντρου της πόλης. Όλες οι πλευρές έχουν ανάγκη να αναγνωρι-

στεί, να χωρέσει στην πραγματικότητα όλων μας το ξεχωριστό τους *βάσανο*.

Οι νεότερες γενιές έχουν να φροντίσουν το δικό τους βάσανο - το περιεχόμενο μιας νέας βιώσιμης κοινωνικής αντίληψης - και η παλιότερες γενιές το δικό τους βάσανο - να στηρίξουν τη δημιουργικότητα όλων σε στιγμές σύγχυσης και να αντέξουν το γκρέμισμα που χρειάζεται για να μπορέσει να χτιστεί το καινούριο.

B: Ακούγεται φοβερά δύσκολο.

A: Μπορεί, όμως στο βαθμό που το προσπαθούμε, μας ξεκουράζει.

B: Αυτό που πιστεύω ότι με δυσκολεύει είναι η παγιωμένη αντίληψη ότι ο εκπαιδευτικός πρέπει να ξέρει, και δεν πρέπει να σε πιάσει ο μα-

θητής να μην ξέρεις.

A: Υπάρχουν πολλών ειδών γνώσης. Μέσα από τη δική σου διεργασία παραγωγής γνώσης, ξέρεις όντως πολλά πράγματα. Το θέμα γίνεται πολύπλοκο μόλις πας να διδάξεις. Το κλειδί πολλές φορές είναι να αντιληφθείς ότι περισσότερο απ' όλα, αυτό που έχεις να διδάξεις (άρα και να ξέρεις) δεν είναι η ίδια η γνώση αλλά τον τρόπο παραγωγής της. Υπάρχουν πολλά που οφείλεις να γνωρίζεις για τον τρόπο - για παράδειγμα τη διαδικασία διαμόρφωσης ερωτημάτων, την αναζήτηση πηγών, την αντιπαράθεση και σύνθεση πληροφοριών, την κριτική σκέψη.

Όταν διδάσκουμε, περισσότερο οφείλουμε να ξέρουμε πώς να κρατάμε *την κοίτη του ποταμού*, αρκεί να το παρατηρούμε και ν' αναρωτιόμαστε που θέλει να πάει. Να μην επιμένουμε για αντίθετη κατεύθυνση επειδή τρομάζουμε εμείς.

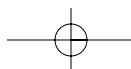

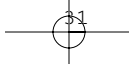
Εδώ παίζει ρόλο με τι ακριβώς ταυτίζεσαι:

- *Ταυτίζεσαι με όσα ήδη ξέρεις;* Το ίδιο το περιεχόμενο της γνώσης σου; Τότε σίγουρα θα είσαι μέρος όσων γκρεμίζονται και ειδικά σε μια εποχή που τα δεδομένα αλλάζουν ραγδαία καθώς εξελίσσεται η γνώση. Ο ρόλος οποιασδήποτε νέας πληροφορίας είναι να αμφισβητήσει αυτήν την ταυτότητα.
- *Ή ταυτίζεσαι με τη διαδικασία του να μαθαίνεις;* - Ξέχωρα από το στιγμιαίο στο χρόνο περιεχόμενο της δεδομένης γνώσης, με την πορεία της αναζήτησης και την επίγνωση των δικών σου αντιλήψεων που αλλάζουν - Τότε πραγματικά είσαι σε θέση να ξέρεις, όχι τις εκάστοτε απαντήσεις, αλλά τη χρήσιμη διαδικασία που οδηγεί σ' αυτές.

Στην κουβέντα μας άλλωστε, μιλούσαμε για κοινωνική, όχι ακαδημαϊκή, γνώση. Για να σου δώσω ένα παράδειγμα, πάλι από μία ομάδα εφήβων. Στην αρχή του κύκλου συναντήσεών τους, χωρίζονται σε μικρές ομάδες και οραματίζονται πώς θα ήθελαν να μοιάζει η ομάδα τους. Λένε:

Πρώτη Μικρή Ομάδα: "Θέλουμε η ομάδα μας να χωράει τη διαφορετικότητα, να εκ-

φράζεται χωρίς φόβο, να οργανώνεται και να είναι πρακτική και πάνω από όλα να χωράει τις απόψεις του καθένα και να είναι μια μαγική οικογένεια.”

Δεύτερη Μικρή Ομάδα:

“Θέλουμε μια ομάδα που να μπορεί να ξεπερνάει τις δυσκολίες και τα εμπόδια. Θέλουμε μια ομάδα ενωμένη. Θέλουμε μια ομάδα που να ακούει και να μπορεί να καταλάβει.”

Τρίτη Μικρή Ομάδα:

“Θέλουμε μια ομάδα που να είναι ενωμένη σαν μια αγέλη λύκων, αλλά παρόλα αυτά κάθε μέλος να είναι δυνατό από μόνο του. Να είναι δυναμική σαν το λιοντάρι, να είναι ευέλικτη και γρήγορη σαν το ψάρι μέσα στο νερό. Δηλαδή μια ομάδα που να μπορεί να λέει όχι, να λέει αυτό που πραγματικά αισθάνεται, να είναι ενωμένα όλα τα μέλη, και να χωράει πολλούς και νέους. Να βοηθάει όλα τα μέλη της και να τα καθοδηγεί προς το σωστό μονοπάτι.”

Προσέχεις ότι θέλουν “η ομάδα να βοηθάει τα μέλη και να τα καθοδηγεί”, όχι ο ενήλικας σε ρόλο εμπυχωτή. Κάθε φορά λοιπόν που δεν ξέρουν προς τα πού να πάνε, αν εσύ αναρωτιέσαι μαζί τους αντί να τους δίνεις λύσεις, αναδύεται η επιθυμητή γι’ αυτούς κατεύθυνση. Χρειάζεται να εμπιστευτείς ότι η ομάδα - δηλαδή τα μέλη της σε συναλλαγή - φτάνει στο σωστότερο εφικτό αποτέλεσμα για εκείνη, καλύτερα από εσένα. Εσύ δεν είσαι η ομάδα, ούτε κάποιος απ’ τα μέλη της. Δεν ξέρεις σε τι ρυθμό μπορούν να πάνε ή αν είναι έτοιμοι για κάτι. Οι ίδιοι γνωρίζουν. Χρειάζονται τον χώρο και τον τρόπο να γίνουν ενήμεροι των όσων γνωρίζουν. Εσύ ξέρεις πώς να τους συνοδέψεις σ’ αυτήν την πορεία.

Β: Άρα μιλάς για μεγάλη εμπιστοσύνη στη διεργασία.

Α: Τεράστια, ναι. Και γνώση. Η τέταρτη ομάδα λέει: “Να δέχεται τον άλλον όπως είναι, να κατανοεί,

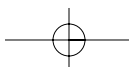
να υποστηρίζει τη διαφορετικότητα των απόψεων, να έχει χώρο για όλους, να λειτουργεί ελεύθερα αλλά με κανόνες έτσι ώστε να υπάρχει οργάνωση για να μπορέσουν να ακουστούν όλοι, ανεξαρτησία και ισότητα.”

Όταν σκεπτόμαστε την ανεξαρτησία, συχνά ο άλλος πόλος είναι η εξάρτηση. Για μένα σήμερα ο άλλος πόλος είναι η αλληλεξάρτηση. Η αλληλεξάρτηση απαιτεί δυνατά μέλη, όπως τα οραματίζονται οι νέοι - και νομίζω ότι εδώ αυτό ζητάν να βιώσουν.

Όλα αυτά που σου διάβασα λοιπόν, τα λένε με το καλημέρα οι νέοι... Καταλαβαίνεις πόσο δύσκολα πράγματα ζητάνε από τους ίδιους τους εαυτούς τους; Πρόκειται για εφήβους Α’ με Γ’ Λυκείου. Κατάλαβες πόση γνώση χρειάζεται κάποιος που θέλει να τους στηρίξει; Αυτή η ομάδα είναι πάρα πολύ απαιτητική ως προς τις προσδοκίες της - τόσο προς τον εαυτό της όσο και προς τον εμπυχωτή της - θα δοκιμαστείς και θα τους χάσεις αν δεν κρατηθείς πολύ κοντά στα θέματα τους.

Β: Δηλαδή περιμένεις να θέσουν εκείνοι το θέμα;

Α: Ναι, θα καλεστείς να μείνεις κοντά στη διεργασία της ομάδας με ενημερότητα, να έχεις εργαλεία που ενθαρρύνουν τα θέματά τους να αναδυθούν και να επεξεργαστούν. Όταν πράττεις με επίγνωση, οι νέοι το καταλαβαίνουν. Φαίνεσαι. Αφουγκράζεσαι όσα

επιδιώκουν ως ομάδα και δηλώνεις τι μπορείς να προσφέρεις. Ανανεώνεις συνέχεια το συμβόλαιο, και καθώς αυτενεργούν - αναλαμβάνοντας να φροντίζουν την πορεία τους - εσύ αφήνεις στα χέρια τους αυτή την ευθύνη. Η αυτοδιαχείριση, η αυτενέργεια σε πλαίσια συνέργειας, η συνύπαρξη, το χτίσιμο μιας βιώσιμης κοινότητας - όλες αυτές είναι δεξιότητες που μαθαίνονται, αρκεί να υπάρχει το κατάλληλο έδαφος.

Αυτή η συγκεκριμένη ομάδα έφτασε να μην χρειάζεται την παρουσία της εμψυχώτριας στην τελευταία συνάντηση. Στο ερώτημα "πως θα αφήσουμε το τζάκι που ανάψαμε, ώστε να το ξαναβρούμε όσοι ξανάρθουμε μετά το καλοκαίρι" - ζήτησαν από την εμψυχώτρια να φύγει, και εκείνη βγήκε από τον χώρο της συνάντησης για να δουλέψουν μόνοι τους. Η ίδια

μου είπε: «πρώτη φορά ένωσα μια ομάδα να με 'διώχνει' χωρίς να νιώσω μειωμένη, ξεχασμένη ή παρητημένη. Ξέρανε να πάρουν τον χώρο τους και να φτιάξουν την συνάντησή τους.»

Κάνοντας τη σύνδεση με τον Δεκέμβρη του 2008 που κουβεντιάζαμε πριν, έχω την αίσθηση ότι οι νέοι διεκδίκησαν χώρο να ακουστούν, και ως κοινωνία το πήγαμε μέχρι εκεί που το αντέξαμε δημοσίως. Πιστεύω ότι τίποτα δεν έχει σωπάσει ή καταλαγιάσει στην ουσία, και ότι συνεχίζουμε 'να ακούμε', σε πολύ μικρές συνθέσεις στο περιθώριο του δημόσιου χώρου. Στην επιφάνεια φαίνεται λες και δεν γίνεται τίποτα, λες και βιώνουμε μια απέραντη απελπισία, μια ματαιώση ότι δεν θα αλλάξει τίποτα - αλλά δεν είμαι τόσο σίγουρη γι αυτό...

* Η Άννη Βασιλείου σπούδασε Ψυχολογία και στη συνέχεια Κοινωνική Ψυχολογία στο Λονδίνο (1977-1982). Από το 1983 έχει μακρόχρονη επαγγελματική εμπειρία στο σχεδιασμό, στην υλοποίηση και αξιολόγηση προγραμμάτων νέων σε διάφορα πλαίσια: πολιτιστικά κέντρα, προγράμματα πρόληψης υγείας, καινοτόμα παιδαγωγικά πλαίσια μεθόδων και εφαρμογών. Επίσης - από το 1992 - στην ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση Εμψυχωτών και διαφόρων επαγγελματιών που αξιοποιούν την επιστημολογία και μεθοδολογία της εμψύχωσης στα δικά τους επαγγελματικά πλαίσια - ψυχολόγους, κοινωνιολόγους, ψυχιάτρους, κοινωνικούς λειτουργούς, παιδαγωγούς, μουσειοπαιδαγωγούς.

Θέματα ειδικού ενδιαφέροντος αποτελούν η έρευνα και ανάπτυξη θεμάτων επιστημολογίας και μεθοδολογίας της δουλειάς με κοινότητες και νέους, η ανάπτυξη εφαρμογών και λειτουργικών μοντέλων για το σχεδιασμό και την υλοποίηση δραστηριοτήτων νέων διαφόρων στόχων και πλαισίων, και ειδικά την ανάπτυξη ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων συνεργατικού σχετίζεσθαι, η ανάπτυξη προγραμμάτων που ενθαρρύνουν τη δημιουργική έκφραση και την ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού στα πλαίσια της διεργασίας ομάδας, και η ανάπτυξη διαπολιτισμικού διαλόγου και διεπιστημονικής συνέργειας.

«...Όταν κάποτε μου ζητήθηκε να συμπληρώσω αυθόρμητα την πρόταση «Είμαι...» με δεκαπέντε διαφορετικούς τρόπους, αποκρίθηκα ως εξής: Είμαι άνθρωπος. Είμαι υπναρού. Είμαι εντός κύκλων. Είμαι ονειροπαγίδα. Είμαι πρακτική. Είμαι πολλές φωνές που εκφράζονται ταυτόχρονα. Είμαι μέρος της Φύσης, του Κόσμου, του Χάους. Είμαι πολύχρωμη. Είμαι εμψυχώτρια. Είμαι ικανή. Είμαι μαθήτρια. Είμαι σε πορεία. Είμαι πολεμίστρια. Είμαι γεμάτη περιέργεια. Είμαι εγώ, η Άννη. Ο τρόπος που περιγράφω το ποια είμαι εξαρτάται, κάθε φορά, από τον τρόπο που αντιλαμβάνομαι το μέρος του ποταμού που διανύω, τι υπήρχε πίσω και τι αναμένω ότι υπάρχει μπροστά. Όμως, αληθινό στη φύση του, το ποτάμι ποτέ δεν παύει να με εκπλήσσει, να διαψεύδει τις προσδοκίες μου και να με προκαλεί. Από την τωρινή μου οπτική - διανύοντας την έκτη δεκαετία του μονοπατιού της ζωής μου - μπορώ να κοιτάξω πίσω σε πολλές αλλαγές πλεύσης ζωής: από μία τυπική εκπαίδευση σε μία εξελισσόμενη προσωπική σύνθεση μιας αέναης διεργασίας ερευνητικής μάθησης που αντλεί από πολλαπλές πηγές, από μια ζωή με βάση την πόλη σε μια ζωή με βάση τη γη και την οικολογική γεωργία, από μια ζωή σόλο πτήσης σε μια ζωή συνεταιρισμού και συν-δημιουργίας. Σ' όλη αυτήν την πορεία αλλαγών, βρίσκω ενδιαφέρον το γεγονός ότι έχω παραμείνει εμψυχώτρια νέων. Έχω βιώσει, έχω διδάξει κι έχω διδαχθεί από την εμψύχωση σε πολλά διαφορετικά πλαίσια. Αυτή τη στιγμή - εντός του κόσμου της κοινωνικό-πολιτισμικής εμψύχωσης νέων - αυτό που κινητοποιεί και ενεργοποιεί την εξερεύνησή μου είναι το σταυροδρόμι όπου συναντιούνται η πολιτισμική και καλλιτεχνική έκφραση, η ανάπτυξη δικτύων συνέργειας, η αξιοποίηση καινοτόμων τεχνολογιών επι-κοινωνίας, και η παιδεία - με την ευρύτερή της έννοια...»

